

Володимир СИНЕНЬКИЙ

ІВАН КАРПИНЕЦЬ У ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАННЯХ УКРАЇНЦІВ (1914–1923)

Охарактеризовано військовий шлях Івана Карпинця в роки українсько-польської війни 1918–1919 рр. Передусім окреслено значення 1-го куреня 8-ї бригади УГА у військовому конфлікті, писарем якої був майбутній відомий історик. Проаналізовано його діяльність у перші повоєнні роки в Галичині, зокрема схарактеризовано період навчання в Українському таємному та Львівському університетах.

Ключові слова: І. Карпинець, Перша світова війна, ЗУНР, УГА, Галичина.

На сучасному етапі українського державотворення серед науковців помітне зростання зацікавлення біографічним жанром, який дозволяє повернути громадськості імена відомих громадсько-політичних діячів, науковців, несправедливо забутих у роки радянської влади та тих, які опинилися на маргінесі наукових інтересів істориків. Серед них – Іван Карпинець – найменш досліджений в українській історіографії. Вихованець Перемишльської гімназії увійшов в історію України не тільки завдяки військовій діяльності в лавах Галицької армії (ГА, із др. пол. 1919 р. – УГА), але й науковим та науково-публіцистичним публікаціям, присвяченим військово-політичним і соціально-економічним процесам у Західній Україні.

На жаль, на сьогодні українська та зарубіжна історіографії практично не висвітлили військового шляху відомого історика. Більшість подій цієї тематичної ніші реконструйовані на підставі мемуарів самого І. Карпинця, нововиявлених архівних матеріалів та спогадів сучасників. Наявні наукові праці і статті містять тільки опосередковані твердження й інформацію, яка, здебільша, розкриває окремі епізоди біографії науковця та його доробку. Введені до наукового обігу джерела дали можливість комплексно проаналізувати військову та наукову діяльність І. Карпинця. Зокрема політичне тло українсько-польської війни 1918–1919 рр., учасником якої він був, розкриває збірник “Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали”¹.

Перша світова війна відкрила нову сторінку в біографії І. Карпинця (1898–1954), який на її прикінцевому етапі долучився до процесу державотворення Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР). Виразний державницький світогляд привів юнака до Української галицької армії. Саме в листопадові дні 1918 р. розпочато організацію збройних формувань ЗУНР – згідно з наказом Державного

¹ Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. – Т. 1: Листопадова 1918 р. національно-демократична революція, проголошення ЗУНР. – 328 с.

Секретаріату Військових справ ЗУНР від 13 листопада 1918 р. створювалися обласні, окружні, повітові військові команди.

І. Карпинець, який народився в містечку Рудки Самбірського повіту, відправився на фронт до складу групи “Рудки”, яка, ймовірно, одержала завдання втримати фронт на південь від залізниці Судова Вишня–Городок. Важко однозначно відповісти на запитання: коли ж І. Карпинець прибув на фронт? Однак, зважаючи на його детальні розповіді про ситуацію в Рудках, можемо припустити, що це відбулося або на початку листопада, або у грудні 1918 р.²

У перші ж дні перебування І. Карпинця на фронті (1-й курінь 1-ї бригади УГА), йому довелося відбивати наступ польського загону з Городка на Рудки. “Дня 20 листопада (це була середа) стали повертатися мобілізовані стрільці з Рудеччини разом з іншими втікачами з Городка до своїх домівок та тривожними вістками про великі сили поляків ширили паніку в повіті, яка в коротці захопила й Рудки, – згадував І. Карпинець. – Люди думали, що поляки по зайняттю Судової Вишні і Городка цілком певно підуть і на Рудки, а тут нема відповідних сил до оборони. До рудецької команди повернули всі три старшини, що провадили змобілізованих до Городка, та вони не могли дати ніякої докладнішої інформації про сили й плани поляків, а тому паніка поширювалася щораз більше й захопила рудецький відділ, з якого майже все стрілецтво втекло до своїх домів. Лишилися тільки всі старшини, кількох охотників-гімназистів та кількох інших стрільців разом може трохи більше, як 20 людей...”³.

Умови, в яких доводилося нести військову службу І. Карпинцю, були доволі складними. Згадуючи особливості бойових дій у цей період, сучасники відзначали надзвичайно погане забезпечення стрілецьких куренів необхідними боєприпасами та речами першої необхідності: “Піхотинці на фронті мали лише по 250 набоїв при собі і тільки по 100 набоїв у резерві. Артилерія мала в середньому тільки по 300 стрілен на гармату і ніякої резерви. За весь час боїв... ні один вояк не дістав нових чобіт, щоб заступити порвані, з білля можна було змінити тільки так, що селяне дарували свої власні сорочки для війська”⁴.

Проте поступово стихійність і хаотичність в організації воєнної кампанії зникали. Зокрема наприкінці 1918 р. у Самборі командир групи “Хирів” А. Кравс створив військовий шпиталь, який приймав поранених з інших бойових груп. Водночас створено скорострільні курси, майстерні для ремонту зброї і курси для збройних майстрів. Спільно з місцевою владою організовано довіз харчів, сформовано залізничну сотню для обслуговування шляхів із Самбора на Стрий, Рудки, Старий Самбір⁵.

На початку січня 1919 р. УГА вкотре зазнала реорганізації. І. Карпинець разом із групою “Рудки” увійшов до 3-го корпусу УГА, що став найчисельнішим у структурі українських формувань. Безпосередньо І. Карпинець входив до 1-го куреня 8-ї Самбірської бригади, сформованої із бойових груп “Глибока”, “Рудки”, “Крукеничі” та “Хирів” (курени поручника А. Тарнавського (1-й), сотника О. Станимира (2-й), сотника Д. Бізанца (3-й), поручника М. Підгірного (4-й)). Вона займала відтинки

² *Карпинець І.* Історія 8-ої Галицької групи / І. Карпинець // Галичина. Військова історія у 1914–1921 роках / [упоряд.: Ф. Стеблій, Б. Якимович]. – Львів, 2005. – С. 82.

³ Там само. – С. 85.

⁴ *Стахів М.* Західна Україна. Нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918–1923 рр. / М. Стахів. – Скрантон, 1959. – Т. 3. – С. 80.

⁵ *Литвин М.* Українсько-польська війна 1918–1919 рр. / М. Литвин. – Львів, 1998. – С. 353.

південного крила українсько-польського фронту від Комарно до Старого Самбора. Її командиром став полковник А. Кравс, а начальником штабу – К. Шльоссер. Згодом, після призначення підполковника А. Кравса командиром 3-го корпусу, 8-му Самбірську бригаду очолив К. Гофман (І. Карпинець відзначив, що це відбулося близько 17 січня 1919 р.). Начальником штабу став сотник Е. Гавчер⁶.

Упродовж листопада 1918 – травня 1919 р. на курінь І. Карпинця було покладено важливе завдання – перешкоджати комунікації противника на залізниці Перемишль–Львів, а також охороняти Дрогобицько-Бориславський нафтовий басейн і магістраль Стрий–Мукачево–Чоп, яка з'єднувала ЗУНР із Центральною Європою. 3-му корпусу УГА протистояла добре вишколена оперативна група “Схід” генерала Б. Роя, який ще в листопаді 1918 р. здійснив переможний наступ на Львів.

Починаючи з грудня 1918 р., група “Рудки” втримувала фронт на південь від залізниці Судова Вишня–Городок. Вона мала близько 800 крісів й гарматну батарею у Любени Великому і, за словами М. Литвина, “не тільки успішно оборонялася, а й, коли була можливість, атакувала позиції поляків, які ще не встигли закріпитися вздовж залізниці Львів–Перемишль”⁷. Зокрема проти ночі на 3 грудня 1918 р. підрозділи групи атакували Городок, і тільки за допомогою підкріплення зі Львова супротивникові вдалося повернути місто. 18–19 грудня українські сотні із залог Любени Великого, Комарна і Рудок повторно безрезультатно атакували Городок.

Активні дії групи “Рудок” непокоїли поляків⁸. По-перше, УГА зуміла наприкінці 1918 р. досягнути усталеної лінії фронту; по-друге, українські війська змушували польську сторону утримувати значні військові формування на лінії Перемишль–Судова Вишня–Городок, що не дозволяло розгорнути масштабні операції. Зважаючи на цей факт, наприкінці 1918 р. у Городку було створено оперативну групу майора Ю. Сопотницького, яка 24 грудня перейшла в наступ і, розгромивши сотню першої лінії групи “Рудки”, ненадовго захопила Любінь Великий. 11 січня 1919 р., після успішного наступу генерала Зелінського, поляки остаточно захопили Великий Любінь та Любінь Малий. Група І. Карпинця була змушена відійти до Самбора. Згодом М. Омелянович-Павленко наказав припинити наступ на Львів та закріпитись на досягнутих рубежах⁹.

І. Карпинець згадує, що “фронт, як на ті часи, був вже ніби досить добре обсаджений і то так ненадійно, тільки мав такі важкі хиби: 1) ще не було сталої команди й штабу групи; 2) частини не мали телефонічної злуки з командою групи; 3) частини в більшості не мали злуки між собою; 4) був брак різних тилових установ, як шпиталів, інтендантур, обозів і т. д., однак це з початком третьої декади січня доповнено”¹⁰. Відзначимо, що описуючи події на фронті в ці дні, І. Карпинець чи не вперше робить примітку “на основі власних спостережень”¹¹.

Історик не тільки детально нотував бойовий шлях своєї групи, але й критично оцінював дії НК УГА та безпосередньо керівника 8-ї Самбірської бригади

⁶ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАІЛ України). – Ф. 309. – Оп. 1. – Спр. 1996. – Арк. 6.

⁷ Литвин М. Українсько-польська війна... – С. 230.

⁸ Карпинець І. Історія 8-ої Галицької групи ... – С. 97.

⁹ Там само.

¹⁰ Там само. – С. 82.

¹¹ Там само. – С. 85.

К. Гофмана. “Так відразу впадає нам в очі одна хиба при організації операційної групи, а саме, що вища команда (в цьому випадку команда III Галицького корпусу, бо вона понад головою полковника А. Кравса, всім зараджувала) думала за різні установи для групи та посилала людей до їх обсади, а не подумала про те, від чого саме треба було зачати, а саме про приділення до групи якогось доброго шефа штабу, який мав би докладне поняття про те, як вести війну, – із обуренням відзначав літописець бригади. – Це тим більше повинна була зробити, що сам командант, сотник К. Гофман, не мав великих кваліфікацій на команданта групи на такому великому відтинку. Це був звичайний активний австрійський старшина, буковинський німець, що мав за собою тільки кадетську школу та літа служби на війні, де дійшов тільки до степеня сотника. Якими мотивами руководилася команда Корпусу, коли його іменувала командантом групи, не знаємо”¹².

Не маючи фахової військової освіти, І. Карпинець вбачав подальший шлях своєї бригади в боях на відтинку в районі Сянок. “Не треба було думати про якийсь двобій в районі Городка–Судової Вишні, який мав би щойно створити сприяючі обставини для дальшого перебігу подій (передусім до наступу на Львів), – відзначав він, – але треба було просто знищити несподівано цю малу й слабо боронену шийку, що лучила польські частини в районі Городок Ягайлонський–Львів–Любінь Великий з їх базою та сильно опертися на Сяні, який творить добру оборонну лінію...”¹³. Так, відзначав майбутній науковець, “замість рудецького відтинку поміж Судовою Вишнею і Городком Ягайлонським треба було вибрати під операції відтинку поміж Судовою Вишнею і Перемишлем”¹⁴.

І. Карпинець вкотре обурювався нефаховістю українського керівництва УГА. “Всі, що бачили світову війну, знають, що кожна офензива приходила для загалу та навіть дуже часто й для противника – несподівано. Певно, що в штабах, перед підприємцями якоїсь акції відбувалися наради й пильно розважувалися всякі можливості, але про це знали тільки найвищі команданти та не розтрублювали цього на всі сторони й не повідомляли про ці плани, аж до подробиць включно, цивільних властей... А тим часом у нас було якось не так! Для доповнення фронту, який, прецінь, рішав про наше існування, кількома тисячами людей із запілля треба було скликати аж державну раду не тільки з вищих військових командантів, але й із представників центральної адміністрації і Національної Ради, реферувати в подробицях плани офензиви та просити цих кілька вояків із запілля, з яких не дуже то велика могла бути користь, бо ж це були переважно люди, які не хотіли нюхати пороху та й зрештою, може, навіть не були обізнані добре з воєнним ділом на фронті...”¹⁵.

Згадуючи про своє перебування на тогочасному відтинку фронту поблизу Рудок, І. Карпинець констатував що тільки тут українські війська мали певні успіхи й помимо сильних наступів поляків змогли утримати позиції, здобуті напередодні. Щобільше, 1-й курінь 8-ї бригади міг обстрілювати залізницю Львів–Перемишль, через що рух поїздів відбувався тільки вночі. Власне стає зрозумілим, чому поляки розпочали концентрувати сили в регіоні¹⁶.

¹² *Карпинець І.* Історія 8-ої Галицької групи ... – С. 85.

¹³ Там само.

¹⁴ Там само. – С. 112.

¹⁵ *Литвин М.* Історія ЗУНР / М. Литвин, К. Науменко. – Львів, 1993. – С. 45.

¹⁶ *Стеблій Ф.* Іван Карпинець (1898–1954) / Ф. Стеблій. – Львів, 1999. – С. 12.

Наприкінці лютого 1919 р. військові дії на Самбірщині припинилися, що стало можливим завдяки втручанням міжнародної громадськості. “Однак, на рудецькому відтинку не було спокою..., – відзначав І. Карпинець. – Річ у тому, що на очах українських військ їхало тоді до Львова багато поїздів, а команди куренів, здається, дістали повідомлення, що на добу може переїхати до Львова тільки три поїзди з харчами; тому вони казали стрільцям обстрілювати надчисельні поїзди. Це мало місце вже в першому дні завішення зброї (25.11.1919). Внаслідок того вислали поляки з Городка до Стоділок парламентаря, якого прийняв сотник О. Станимир. Парламентар зажадав, щоб команда «Групи Гофмана» вислала своїх парламентарів до Городка, де в присутності антантського відпоручника мали рішитися всякі спірні квесії. Повідомлена про це телефонічно, команда групи казала виготовити письмовий протест проти того, що поляки посилають до Львова на добу більше як три поїзди та повновласті для сотника О. Станимира й ще якогось поручника, яким приказала удатися до Городка як парламентарям”¹⁷. Проте вже 26 лютого поляки розпочали наступ на частини т. зв. “Групи Гофмана”, зокрема 1-й курінь І. Карпинця.

Подальше просування УГА на відтинку, де відбував військову повинність І. Карпинець, відбувалося вкрай повільно. Українцям вдалося на початку березня “проломати” залізничний шлях Львів–Перемишль. Внаслідок надто повільного темпу просування, неузгодженості дій між окремими куренями, розбита група Бекера консолідувалася в Судовій Вишні. “Цю лінію можна було тоді, певно, проломити наглим та рішучим ударом усіх частин, що там оперували та зайняли Городок і посунулися на схід, – роздумував І. Карпинець. – Але через млявість започаткованого на цю лінію наступу він не увінчався успіхом, і поляки змогли зконцентруватися на цій лінії та її відповідно обсадити й у часі дальших українських наступів у наступних днях її відповідно боронити. Всі пізніші українські наступи на цю лінію, якої проламання забрало всю увагу української команди, а через те відтак причинилося до пізнішої катастрофи, стрінулися з дуже сильною обороною й остаточно заломилися”¹⁸.

І. Карпинець був змушений визнати, що після березневих подій “УГА не змогла в короткому часі по двигнутися”. У підсумку курінь УГА став “пасивно дивитися на те, що роблять, чи задумують робити поляки, доки не прийшов новий удар, ще сильніший за березневий, що, властиво, остаточно вирішив українсько-польську війну на користь поляків”. Майбутній науковець прогнозував новий удар польської сторони, адже відомості про армію Й. Галлера та дислокацію інших польських частин приходили надто часто, тому Начальна команда, уряд й УНР, українська спільнота, “якщо хотіли оборонити свою державу, повинні були напружити всі сили в тому напрямі, щоб фронт і Армія були якнайсильніші. Клич «Все для фронту й Армії» повинен був стати наказом і програмою у всіх починаннях як уряду, так і партій, установ та цілої спільноти. Але так не сталося; про будучність майже ніхто не думав. Фронтом мало журився уряд, а політичні партії, установи та загал української суспільності ним майже не цікавилися. Тому прийшла катастрофа...”¹⁹.

¹⁷ *Карпинець І.* Історія 8-ої Галицької групи... – С. 109.

¹⁸ Там само. – С.113.

¹⁹ Українська Галицька армія. – Вінніпег, 1958. – Т. 1. – С. 153.

Ситуація, на думку історика, стала погіршуватися вже у другій половині квітня. “Та й відносини поза фронтом залишали бажати кращого, – констатував він. – Передусім шалено зростали дезерції вояків з фронту та падав дух частин Армії; поповнень із запілля не було, стан Армії сильно зменшувався. Поляки використовували сприятливі хвилі й щораз розпочинали якусь бойову акцію, що, звичайно, кінчилася для них досить великим успіхом, а це ще більше деморалізувало частини Армії. А всередині краю приходило до небажаних і сильно шкідливих виступів”²⁰.

Кінець квітня ознаменувався упадком УГА. І. Карпинець також відзначив погіршення власного матеріального і морального становища, що відбувалося через: “1) брак достатньої кількості старшин у фронтових частинах; 2) брак достатнього заосмотрення стрільцтва в одержу, взуття й білизну; 3) “вічне перебування на фронті, без зміни, коли багато людей здорових сиділо в запілля, про що фронтовики знали; 4) брак якого небудь вирізнення й нагороди за труди; 5) ворожа агітація; 4) брак карних санкцій”. М. Павленко, описуючи УГА, відзначав: “...Від дезертирства й хвороб армія все меншала. На засіданні окремої комісії я не відмовлявся від заведення найвищої кари в більше широкіх розмірах, але вважав таку кару надто жорстокою й запропонував старий, «козацький звичай». Мені на це не дали остаточної відповіді й тим благословили розвинення гангреневих міязмів. Пізніше життя взяло гору: місцеві коменданти, не отримуючи наказів, карали винних «показачому». Начальна Команда робила вигляд, немов вона про це нічого не знала”²¹.

Загалом, за спостереженнями І. Карпинця, армія на фронті “розпливалася”, падав її дух, а стрільцтво, що ще залишилось, було “обдерте, босе, без відповідного озброєння, перемучене, часто голодне й без надії на краще”. Писар 1-го куреня 8-ї бригади УГА відзначив, що “ніхто ним не журився: ані уряд, ані суспільність. Запілля ані не думало про яку-небудь поміч для фронту, бо жило тільки для себе. Різні люди робили різні інтереси. Політики й політикани кричали: по відбутих з кінцем березня й початком квітня різних з’їздах, різних партій, угруповань, фахівців і нефахівців, що чигали на товсті посади й на наживу, шуміло в запілля, як в улію. А на цих різних з’їздах ніхто не підніс справи березневої катастрофи та допомоги фронтові й Армії. Навіть на засіданнях Національної Ради нікому це до голови не прийшло. Не було в нас таких, як у поляків Скарбек, чи інші, про що ми згадали в березневім числі. Військові й цивільні установи запілля тільки дарма тримали багато здорових людей, зброї та припасів. Військові команданта запілля авансували відразу в кілька ступенів і підчас коли з фронтовиків мало хто доступив вищого ступеня. Поодинокі повіти запілля творили якби окремі республіки й нічим не хотіли допомогти фронтові, а уряд нічого не робив, щоб усунути такий ненормальний стан”²².

У травні 1919 р. ситуація на фронті загалом та Самбірщині зокрема, де перебував І. Карпинець, значно ускладнилася, незважаючи на доволі сумнівне “затишшя”. Сумбур у діях Начальної команди УГА й командирів окремих бригад значно поглибився після надісланої В. Панейком із Парижа телеграми, в якій він рекомендував керівництву ЗУНР утриматися від бойових дій, оскільки саме в цей

²⁰ *Карпинець І.* Історія 8-ої Галицької групи... – С. 132.

²¹ Там само.

²² Українська Галицька армія. – Вінніпег, 1958. – Т. 1. – С. 153.

період Найвища Рада в Парижі розглядала стан справ у Галичині та повинна була б ухвалити доленосне рішення про перемир'я між воюючими сторонами²³.

Після початку наступу Армії Галлера на Галичину 16 травня 1919 р. І. Карпинець разом із групою розпочав відступ на Самбір, де “з північно-західної сторони Самбора створено з рудецьких і крукеницьких частин який-такий фронт, що хоч деякий час міг здержати польські війська, то це не рятувало положення Самбора, бо ситуація на полуднево-західнім відтинку представлялася катастрофічною”²⁴.

Проте, відзначав він, “вже, може, за яку годину, цей «фронт», що цілком не був приготований до якоїсь оборони, заломився. Українські частини, обстрілювані польською артилерією, під невеликим натиском польської піхоти покинули становища й *безладно* стали відступати. Українська артилерія не віддала під Старою Солею ні одного стрілу, ніби з *браку набоїв*, що в великій мірі причинилося до упадку духа в піхотних частинах. Ці частини стали в більшості відступати на Старий Самбір; тільки мала горстка подавалася на Новий Самбір. Серед частин, що відступали на Старий Самбір, ширилися різні вісті про страшну силу польської армії, які хтось, на мою думку, тенденційно поширював серед стрільцтва, що його деморалізувало та викликавало невиправданий переполох...”²⁵.

Після захоплення поляками Самбора та Дрогобича частини “Групи Гофмана”, з якими перебував І. Карпинець, що були в Рихтичах, відступили проти ночі на 18 травня, “серед сильного дощу” на *Слонсько*, звідки зранку прибули до с. *Михайлович*, де “задержалися ледве кілька годин” та згодом через німецьку колонію Брігідав прибули на ночівлю до *Нежухова* (близько 4 км на захід від Стрия). Автор спогадів гостро критикував керівників групи “Крукеничі” та “Глибока”, які відступили в Карпати та згодом були роззброєні румунами. “Замість упорядкувати й хоч трохи здисциплінувати частини та спробувати передертися до головних сил УГА, порішено піти по лінії найменшого опору, а саме: схоронитися на території чужої держави та не брати участі в дальших боях і терпіннях УГА, – обурено відзначав І. Карпинець. – Добровільне відгородження з поля бою такої, як на тодішні часи, великої кількості вояків (майже 4000), понад 20 гармат із запасом муніції та різного рода воєнного приладдя було страшним ударом для УГА. Наслідки тієї дезерції були такі, що відворот українських військ між Карпатами та Дністром став значно скоріший, неупорядкований та часто несподіваний, а з браку часу до евакуації залишалося противникові багато воєнного матеріялу”²⁶.

Упродовж липня–серпня 1919 р. І. Карпинець, долаючи опір більшовиків, підійшов до Києва. 31 серпня, зазначає майбутній науковець, о 5 ранку “вийшов курінь зі села Вети і удається до Києва... Однак курінь не дійшов до цілі, бо дорогу замкнули денікінці, що того дня о годині 11 перед полуднем перейшли через міст на Дніпрі і ввійшли до міста. Курінь остав перед арсеналом і виставив сторожу, щоб не впускати денікінців. Однак, товпа москалів, не зважаючи на упізнання зі сторони поручника Вербицького, впровадила денікінського генерала Штессельберга з його оточенням до думи”²⁷.

²³ ЦДАГО України. – Ф. 39. – Оп. 1. – Спр. 213. – Арк. 5.

²⁴ Літопис Червоної Калини. – 1931. – № 9. – С. 5.

²⁵ Там само.

²⁶ *Карпинець І.* Історія 8-ої Галицької групи... – С. 132.

²⁷ Літопис Червоної Калини. – 1931. – № 9. – С. 6.

Подальші події призвели до конфлікту між галичанами і денікінцями. “Хоча й був приказ стріляти, якщо денікінці хотіли б увійти в район, зайнятий 1 куренем, не можна було стріляти, бо вела їх товпа цивільного населення, – відзначав він. – Курінь, подався і собі до думи, бо там коло арсеналу не було що робити. В думі був вже генерал А. Кравс. Тут цивільне населення розділилося на два табори: москалів і українців. Перші хотіли вивісити на думі свій прапор, а другі не давали. По довгім часі, щоб втихомирити чорносотенців, казав генерал А. Кравс вивісити і їх прапор. Однак, з’явилися козаки і прапор скинули. Денікінський генерал вже був від’їхав, а лишилось тільки кількох їхніх старшин. Коли побачили, що їх прапор скинули, від’їхали, однак, один з них ще вистрілював кілька разів з револьвера в сторону 1 куреня. Курінь зразу змішався, однак, зараз став стріляти за утікаючим старшиною. Через це повстала велика паніка між цивільним населенням, що не знало, в котру сторону втікати. В тій хвилині зачало жидівське населення обстрілювати з вікон скорострілами наші частини, що були коло думи. Курінь (40 людей з четарем Ольховим), не бачучи нікого на вулиці і сподіваючися оточення з боку денікінців, подався на Василівський тракт”²⁸.

Ф. Стеблій слушно відзначив, що перебування бригади І. Карпинця на Правобережжі спричинило її участю в боях українських об’єднаних армій проти більшовиків, а потім денікінців. Його доля надовго була пов’язана з долею УГА, зокрема в листопаді 1919 р. він перейшов на бік Денікіна²⁹.

У події в Україні активно втручалася більшовицька Москва. Зокрема в одній із резолюцій III З’їзду РКП(б) від 6 березня 1919 р. повідомлялося, що “зважаючи на розгортання революційного руху в Галичині, з одного боку, і зміцнення впливу на неї Директорії – з іншого, потрібно почати поширювати свій вплив і на Галичину”³⁰. Плануючи розпочати “визвольний похід на Галичину”, радянське керівництво звертало все більше уваги на польсько-український фронт у Галичині, що згодом позначиться й на долі І. Карпинця³¹.

Зрештою невдачі УГА на фронті призвели до переходу бригади І. Карпинця в лютому 1920 р. на сторону більшовиків. 27 квітня 1920 р. він був оточений польськими військами під Немировом та інтернований в концтабір у Тухолі під Гданськом, де й закінчився бойовий шлях майбутнього історіографа УГА.

Після закінчення українсько-польської війни та повернення із концентраційного табору в 1921 р. І. Карпинець склав матуру та продовжив навчання в Українському таємному університеті. Вибір вишу зумовлений політичним чинником: у серпні 1919 р. польська влада повідомила, що на навчання до Львівського університету допустять тільки тих громадян Польської держави, які виконали свій військовий обов’язок у лавах польської армії, а також громадяни союзних із Польщею держав. Як для І. Карпинця, так і для більшості галицьких українців це означало цілковиту заборону на навчання в університеті, адже вони не були ні громадянами Польщі (відмовлялися приймати польське громадянство, сподіваючись на відновлення ЗУНР), ні вояками польської армії (воювали переважно в лавах австрійської, а

²⁸ *Карпинець І.* Історія 8-ої Галицької групи... – С. 132.

²⁹ *Стеблій Ф.* Іван Карпинець – історик збройних сил ЗУНР / Ф. Стеблій // Дзвін. – 1994. – № 6. – С. 129.

³⁰ *Гражданская война на Украине. Сборник документов и материалов.* – Киев, 1967. – Т. 1, кн. 1. – С. 666.

³¹ *Стеблій Ф.* Іван Карпинець (1898–1954)... – С. 15.

згодом – УГА). З цієї ж причини були закриті й українські кафедри, які діяли у Львівському університеті до війни.

У таких умовах національно свідомо українська еліта та студентство розпочали пошук шляхів виходу із ситуації. Уже на нараді 19 серпня 1919 р., що відбулася за участю докторів В. Щурата, І. Свенціцького, І. Крип'якевича, Б. Барвінського і В. Гарасимчука, ухвалено рішення про заснування у Львові українських університетських курсів за підтримки НТШ, Національного музею, Товариства наукових викладів ім. П. Могили, згодом Ставропігійського інституту. “В 1920 і 1921 р. українськими кандидатами до студій на високих школах були всі ті студенти, що служили ще в австрійській армії як старшини, пізніше відбули в рядах Української Галицької Армії цілу польсько-українську війну, а потім численні з них воювали ще в армії УНР із большевиками до кінця 1920 р., – відзначав один із ініціаторів скликання курсів В. Мудрий. – Між тодішнім студентством переважали саме такі кандидати до вищих студій. Були це люди досвідчені, люди, що пережили багато, що не раз заглядали смерті в вічі, а не мало між ними було інвалідами. Це були люди, що носили високі бойові відзначення, люди, що боролися із зброєю в руках за національне українське визволення, за українську незалежну державу”³². Саме цим ознакам відповідає І. Карпинець.

Запис студентів до Українського університету розпочався 15 вересня 1921 р. Проте І. Карпинець, як й інші студенти, не змогли розпочати навчання, зважаючи на загострення українсько-польських відносин. Урочиста інавгурація університету відбулася тільки 23 жовтня 1921 р.

І. Карпинець навчався на філософському факультеті. Лекції, які він відвідував, читали професори на високому методологічному рівні. Однак надзвичайно поганим було матеріально-технічне оснащення вишу. Щобільше, не існувало спеціально облаштованого для навчання приміщення. І. Карпинець відвідував лекції, які відбувалися в Українському Академічному домі на вул. Супінського, 21 (тепер Коцюбинського), будинку Наукового товариства ім. Т. Шевченка на вул. Чернецького, 24 (тепер В. Винниченка), будинку товариства “Просвіта” на пл. Ринок, 10. Лекції також відбувалися у приватних помешканнях професорів³³.

Не було постійного розкладу занять. Студенти не знали заздалегідь, де і коли відбуватимуться лекції. Про це повідомляли зв'язкові факультетів і груп переважно під час обіду у студентській їдальні Академічного дому, де збиралися тоді майже всі студенти. Навчальний рік в університеті поділявся на зимовий та літній семестри³⁴. Навчальні програми в Українському таємному університеті укладали поточно (на семестр) і коригували залежно від наявності викладачів. Тематика дисциплін сформувалася ще в 1919–1921 рр., коли напівлегально діяли у Львові т. зв. університетські курси. Найрозбудованішим за напрямом підготовки і тематикою дисциплін був філософський факультет, на якому навчався І. Карпинець³⁵.

³² Мудрий В. Змагання за українські університети в Галичині / В. Мудрий / [ред. О. Романів; вступне слово П. Гой, О. Романів]. – Львів; Нью-Йорк: Видавничий центр Наукового товариства ім. Шевченка, 1999. – 192 с.

³³ Буцко М. Підпільний університет / М. Буцко, Ю. Редько // Жовтень. – 1988. – № 5(523). – Травень. – С. 72–75.

³⁴ Мудрий В. Змагання за українські університети... – 192 с.

³⁵ Мудрий М. В обіймах політики: Український таємний університет у 1921–1925 рр. [Електронний ресурс] / М. Мудрий. – Режим доступу: <http://ntsh.org/node/256>

Проте, незважаючи на переваги Українського таємного університету, попри ідеологічні упередження, І. Карпинець вирішує вступити на навчання до Львівського університету. На нашу думку, до такого рішення його спонукало декілька причин: по-перше, студентське середовище таємного університету не було єдиним ні соціально, ні ідейно. Сучасники відзначають значну різницю в майновому статусі студентів; по-друге, після врегулювання міжнародного статусу Східної Галичини навчання в нелегальному університеті, який не мав повноцінної матеріальної бази і зазнавав тиску влади, суперечило особистим життєвим інтересам колишнього військовика УГА; по-третє, навчання в університеті унеможливило професійний й кар'єрний ріст, а з часом втрачало національно-політичну актуальність.

Так, незважаючи на те, що на філософському факультеті навчання тривало чотири роки, в 1923–1928 рр. І. Карпинець продовжив освітні студії на історичному факультеті Львівського університету ім. Яна Казимира III. Під час навчання його “науковим керівником” став польський історик А. Шельонговський, відомий своїми дослідженнями соціально-економічної історії, який згодом допоміг І. Карпинцю здобути докторський ступінь. Ще в 1919 р. його призначено професором кафедри соціальної та економічної історії нового часу. У 1920 р. він став керівником наукового семінару із загальної історії нового часу. Натомість кафедру упродовж 1920–1939 рр. очолював проф. Ф. Бужак³⁶.

Зважаючи на вплив свого вчителя, І. Карпинець також спершу працював у галузі соціально-економічної історії. Його наукові роботи цього періоду присвячені “статистиці людності”, розвитку міст регіону, історії залізних гут Галичини. Сучасні науковці відзначають, що публікації вирізняються ретельним опрацюванням джерел та аналітичною глибиною. Утім, оскільки на той час українську фахову історію оплачували погано, а друкуватися було ніде, то “бібліографія його праць зовсім невелика – лише кільканадцять найменувань...”³⁷. Авторитету І. Карпинцю додавали наукові роботи, які ознайомлювали читача з деталями українсько-польської війни 1918–1919 рр. Зокрема тільки упродовж 1932–1934 рр. “Літопис Червоної Калини” опублікував історію 8-ї бригади УГА майбутнього члена НТШ.

Отже, наприкінці 1918 р. І. Карпинець вирушив на фронт українсько-польської війни, де взяв участь у всіх битвах 8-ї бригади УГА. Її бойовий шлях він згодом відобразив у серії публікацій, що вийшли на початку 1930-х років у тогочасній українській періодичній пресі, зокрема “Літописі Червоної Калини”. Після повернення з табору військовополонених, І. Карпинець продовжив навчання в Українському таємному університеті, що об'єднав національно свідоме українське студентство. Незважаючи на важкі умови навчання, зумовлені гоніннями влади, упродовж двох років він студював історію в цьому виші. Проте, усвідомлюючи безперспективність подальшого навчання, в 1923 р. продовжив навчання у Львівському університеті.

³⁶ Стеблій Ф. Іван Карпинець (1898–1954)... – С. 8.

³⁷ Галичина. Військова історія у 1914–1921 роках / [упоряд.: Ф. Стеблій, Б. Якимович]. – Львів, 2005. – С. 7.

Владимир Синенький. Иван Карпинец в освободительной борьбе украинского народа (1914–1923)

Охарактеризовано военный путь Ивана Карпинца в годы украинско-польской войны 1918–1919 гг., определено значение 1-го куреня 8-й бригады УГА в военном конфликте, писарем которого был будущий известный историк. Проанализировано его деятельность в первые послевоенные годы в Галичине, в частности охарактеризовано период обучения в Украинском тайном и Львовском университетах.

Ключевые слова: И. Карпинец, Первая мировая война, ЗУНР, УГА, Галичина.

Volodymyr Synenkyu. Ivan Karpynets in Ukrainian national liberation struggle (1914–1923)

The article characterises military activities of Ivan Karpynets during the Polish-Ukrainian War of 1918–1919. It establishes the role of the 1st battalion of the 8th Brigade of the Ukrainian Galician Army (UGA) in the military conflict that were described by the future historian. The article analyses Karpynets activities in the early postwar years in Galicia focusing on his studies at the Ukrainian Underground University and Lviv University.

Key words: Ivan Karpynets, World War I, ZUNR, UGA, Galicia.